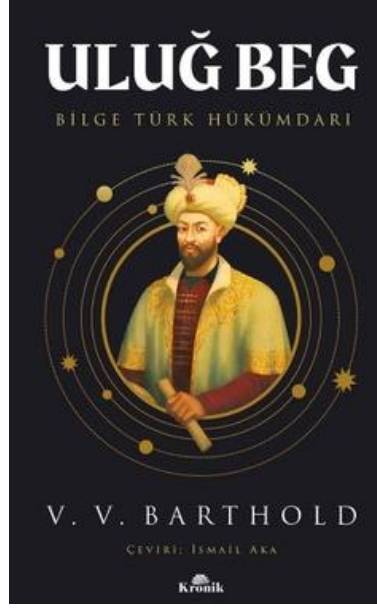

Uluğ Beg: Bilge Türk Hükümdarı

Vasilij Vladimiroviç Barthold, Çev. İsmail Aka

İstanbul, Kronik Kitap Yayınları, 2023, 240 sayfa, ISBN: 978-625-6989-21-4.

Ayşenur KARA*

Biyografi türü, portreler üzerinden tarih sahnesine ışık tutarak, tarihsel dönemin bizzat içinde olabilmek imkânını bizlere sunar. Bu türdeki eserler, objektif bir tarihçinin şüphesiz değinmeden geçemeyeceği eserlerdir. Orta Asya, İslam ve Türk tarihi profesörü olarak iz bırakan V.V. Barthold'un *Uluğ Beg* adlı eseri, yalnızca bir hükümdar portresi çizmekle kalmayıp, aynı zamanda bilimin ve politikanın bir arada şekillendiği bir dönemi anlamamıza yardımcı olan, titizlikle hazırlanmış bir biyografi çalışmasıdır.

Barthold, sadece Uluğ Bey'in hayat öyküsünü değil; aynı zamanda onun dönemindeki tarihsel, sosyal ve kültürel bağlamı da ayrıntılı bir şekilde okuyucuya sunar. Uluğ Bey'i yalnızca bir hükümdar olarak değil; bir bilim insanı, düşünür ve entelektüel bir lider olarak da ele alır. Bu eser *Ulugbek i ego uremya* adıyla Rus İlimler Akademisine de takdim edilmiş, Rusça, Almanca, Farsça ve İngilizce tercümelerinin baskıları yapılmış, İsmail Aka tarafından Türkçeye tercüme edilerek neşredilmiştir.

İslam tarihçileri tarafından Aristo'nun hükümdar talebesi İskender'e benzetilen Uluğ Bey'in hükümdarlığının tarihsel ve kültürel arka planı eserde detaylı bir biçimde anlatılır. Toplam 7 bölümden oluşan eserde Barthold, Uluğ Bey'i sadece tarihsel bir figür olarak değil, aynı zamanda bir insan olarak ele alır. Onun bilimsel başarılarının yanı sıra, insani zayıflıklarını ve karşılaştığı zorlukları da gözler önüne serer. Barthold, Uluğ Bey'in bilimsel ve entelektüel merakının onun siyasi başarısızlıklarına neden olduğu fikrini de işler. Yazar, Uluğ Bey'in hükümdarlık mirasının temelini dedesi Timur'a

* Lisans öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul, aysenur_kara@stu.fsm.edu.tr

dayandığını, Timur'un hayatı hakkındaki bilgileri kitabın ilk bölümlerinde detaylandırır. Türk-Moğol devlet idare şeklini ve özelliklerini kapsamlı bir şekilde ele alır. Eserde Timur İmparatorluğu'nun 14 ve 15. yüzyıllarda Orta Asya'da verdiği büyük mücadelelerden, Timur'un askerî gücünden, Cengiz Han ile yaşanan mukayeselerden, yaşanan diğer siyasi entrikalardan ve Uluğ Bey'in mirasçısı olduğu şanlı Timur soyundan bahsedilir. Uluğ Bey'in büyüdüğü bu ortamın askerî ve hükümdarlık başarılarında etkili olmasının dışında; aynı zamanda bilim, sanat ve kültürle yoğrulmasının bilim insanı olmasındaki etkileri açıklanır. Uluğ Bey'in de içinde bulunduğu Timur'un diğer torunlarının, imparatorluğu genişletmek kadar bilim ve sanatı da teşvik etmeye önem veren şahsiyetler olması, Uluğ Bey'in bilim insanı ve entelektüel bir lider olarak yetişmesine büyük katkılar sağlamıştır. Bilimin merkezi olarak anılan Semerkant, siyasi başkentliğinin dışında, ayrıntılı bir şekilde tanıtılarak, Uluğ Bey'in bu bilimsel merakının nasıl şekillenerek büyüdüğü okuyucuya anlatılır.

Kitabın dikkat çekici bölümlerinden biri, Uluğ Bey'in bilimsel çalışmalarına ve başarılarına ayrılan kısımdır. Matematik ve astronomi alanlarındaki çalışmalarıyla dünya tarihinde anılan Uluğ Bey'in Semerkant Rasathanesi (gözlemevi), 1450'li yılların en gelişmiş astronomi merkezi hâlini almıştır. Uluğ Bey ve öğrencilerinin, hatta Avrupalı ve Doğulu birçok bilim insanının çalıştığı rasathanede, Güneş'in ve diğer gök cisimlerinin hareketleri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Barthold, Uluğ Bey'in bu gözlemevini kurmasının ardındaki motivasyonu ve buradaki çalışmaların bilim tarihine etkisini derinlemesine analiz eder. Uluğ Bey'in en önemli bilimsel eserlerinden biri olan *Zic-i Uluğ Bey*'de (Uluğ Bey Zîci), gökbilimle ilgili yaptığı çalışmalar ve elde ettiği veriler aktarılır. Barthold, bu eserin matematiksel ve astronomik açıdan önemini vurgularken, Uluğ Bey'in yalnızca bir gözlemci olmadığını, aynı zamanda bilimsel metotların gelişimine katkıda bulunan bir teorisyen olduğunu da belirtir.

Bir diğer bölümde, Uluğ Bey'in yönetim tarzı ve siyasetinden bahsedilir. Barthold için Uluğ Bey bir hükümdar olmaktan çok, bir bilim insanı olarak ön plana çıkar. Babasıyla dedesinin yönetim tarzı ve hükümdarlığının sert tutumundan farklı olarak, kendine has bir hükümdarlık pratiklerinin olduğunu, halka daha barışçıl ve adil bir şekilde yaklaşmaya çalıştığını, sanat ve bilimin gelişimini destekleyici bir siyaset izlediğini görürüz. Bu yaklaşımın, hükümdarlık döneminde karşılaştığı bazı zorlukların nedeni olduğuna da değinen yazar, Uluğ Bey'in yaşadığı siyasi sorunları, dedesi Timur'un yaşadığı sorunlarla mukayeseli bir şekilde aktarır. Özellikle Uluğ Bey'in kendi ailesi içerisinde yaşadığı çatışmalar, taht kavgaları, oğlu Abdülatif ile yaşadığı trajik sorunlar hayatının en karanlık dönemleri olarak anlatılır.

Yazarın güçlü yönü olarak sayabileceğimiz bir husus, Barthold'un biyografideki analitik yaklaşımıdır. Yazar, Uluğ Bey'in hayatını ve eserlerini değerlendirirken yalnızca övgülerle yetinmemiş, onun siyasi açıdan karşılaştığı sorunları ve bu sorunların, bilimsel çalışmalarına nasıl bir engel oluşturduğunu da cesurca tartışmıştır. Uluğ Bey'in hem bir hükümdar hem de bir bilim insanı olarak, iki kimlik arasında yaşadığı çatışmayı derinlemesine ele alan Barthold, okuyucuya çok boyutlu bir portre sunmayı başarmıştır.

Eserde eleştirilecek hususlar da baş göstermektedir. Barthold genel anlamda kapsayıcı bir anlatım ve dil kullansa da eserin tam bir odak noktasının olamadığı ve bu açıdan bir dengeyin bulunmadığı göze çarpan bir unsurdur. Uluğ Bey'in bilimsel başarıları kitapta bölümler hâlinde, ayrıntılı bir şekilde yer alırken, siyasi ve hükümdarlık yönü nispeten yüzeysel geçilmiştir. Yazar, Uluğ Bey'in bilimsel ve entelektüel merakının, onun siyasi başarısızlıklarına neden olduğu fikrini daha çok işler ve bunu okuyucuya empoze eder. Bununla beraber, Uluğ Bey'in oğlu ile yaşadığı trajik çatışmanın, bireysel kimliğini ve hükümdarlık dönemini nasıl etkilediği konusunda derinlemesine yapılacak bir analiz, Uluğ Bey'in bilimsel ve siyasal başarılarının arkasındaki şahsı ve karakteri, onun mücadelelerini anlamayı daha da kolaylaştırabilirdi. Göze batan bir diğer konu ise Uluğ Bey'in İslam dünyasının büyük bilim adamlarıyla olan ilişkisinin, onun bilimsel düşüncelerine olan etkisinin zayıflığıdır. Uluğ Bey'in Biruni, İbn-i Sina ya da Nasirüddin Tusi gibi isimlerin çalışmalarını nasıl etkilediği ve bu mirası nasıl geliştirdiği üzerinde daha fazla durulması, esere bir zenginlik katabilir ve eserin bilimselliğini arttırabilirdi.

Sonuç olarak, katkısı göz önüne alındığında eser, bilim tarihi ve Orta Asya tarihi açısından önemli bir boşluğu doldurmaktadır. V.V. Barthold'un *Uluğ Bey* adlı eseri, bilim ve politika arasındaki karmaşık ilişkiyi anlamak için önemli bir kaynak niteliğindedir. Derinlemesine bir analizi tam manasıyla barındırmadan, muhteva bakımından Uluğ Bey'in bilimsel mirasını ve onun tarihteki yerini anlamak açısından çok değerli bilgiler sunar. Uluğ Bey'in çoklu portrelerini bilimsel dehası ve zekâsıyla tanıtarak, insanlık tarihinde es geçilmiş olan Doğu âlimlerinin hak ettikleri şekilde, itina ile üzerinde durur. *Uluğ Beg*, akademik çevrenin yanında İslam bilim tarihine ilgisi olan ve titiz, temiz bir biyografi çalışmasıyla muhatap olmak isteyen okuyucular için mutlaka okunması gereken bir eserdir.